

3 | 2020

český
časopis
historický

The Czech Historical Review

Ročník 118 / Založen 1895

OBSAH | CONTENTS

Studie | *Studies*

NODL Martin
Sexuální morálka a královská autorita
(Sexual Morality and Royal Authority) 599

BOČEK Martin – KOZÁK Vratislav
Po kolejích do nového světa: Emigrace
z habsburské monarchie tzv. Jižní cestou
*(Across the Tracks into a New World: Emigration
from the Habsburg Monarchy through the so-called Southern Way)* 619

HLAVAČKA Milan
Zemská samospráva a veřejné zdravotnictví.
Diskuse o platech lékařů a správních úředníků veřejných nemocnic
v Čechách na přelomu 19. a 20. století
*(The Land Self-Government and Public Healthcare:
A Discussion on the Salaries of Physicians and Administrative
Officials of Public Hospitals in Bohemia at the Turn of the 20th Century)* 639

Diskuse | *Discussion*

PRCHLÍK Ivan
Kosmův praotec Boemus nebyl Kelt: Několik poznámek k otázce,
zda nejstarší český kronikář mohl být inspirován Liviem
*(Cosmas' Forefather Boemus Was No Celt: Some Notes on Whether
the Eldest Czech Chronicler Could Have Been Inspired by Livy)* 670

Recenzní články

František ŠMAHEL
Trojí Francie, galikanismus a husitské Čechy 697
(*Triple France, Gallicanism and Hussite Bohemia*)

Martin NODL
„Dějiny pod dohledem.“ Polské dějiny dějepisectví v letech 1945–1990. 712
Přehled bádání posledního dvacetiletí
(*„History under Oversight.“ Polish History of Historiography in 1945–1990:
An Overview of Research from the Last Twenty Years*)

Ivo CERMAN
Nad knihou o Židech a českém nacionalismu 725
(*On a Book about the Jews and Czech Nationalism*)

Recenze

Jan HRDINA – Kateřina JÍŠOVÁ (eds.)
Městský farní kostel v českých zemích ve středověku 751
(Martin Čechura)

Jan KVĚTINA
Mýtus republiky. Identita a politický diskurz raněnovověké polské šlechty 757
(Michal Těra)

Svatava RAKOVÁ
Město na boře. Sen a svět Johna Winthropova (1630–1640) 760
(Markéta Křížová)

Matthieu MAGNE
Princes de Bohême: les Clary-Aldringen à l'épreuve des révolutions (1748–1848) 763
(Milena Lenderová)

Barbora PÁSZTOROVÁ
Metternich a německá otázka v letech 1840–1848 765
(Lukáš Fasora)

- Martin ZÜCKERT – Heidi HEIN-KIRCHER (eds.)
*Migration and Landscape Transformation. Changes in Central
and Eastern Europe in the 19th and 20th Century* 767
(Eva Semotanová)
- Jaroslav HRDLIČKA – Jan Blahoslav LÁŠEK (edd.)
Paměti Vlastimila Kybala. Díl II 771
(Jaroslav Pánek)
- Markéta FORMANOVÁ – Zdeněk KUCHYŇKA –
Elisabeth WALSH-SPÁČILOVÁ – David FUCHS
*Ztracené dioráma. Příběh unikátního československého exponátu
na Světové výstavě v New Yorku v roce 1939 / The lost diorama.
The story of a unique Czechoslovak exhibit at the 1939 world's fair
in New York City* 775
(Tomáš Korběl)
- James Mace WARD
Jozef Tiso. Kněz, politik, kolaborant 777
(Jan Rychlík)
- Monika MANDELÍČKOVÁ
Historie v exilu. Československá exilová historiografie v letech 1948–1989 782
(Tomáš Pánek)
- Klára PINEROVÁ
Do konce života. Političtí vězni padesátých let – trauma, adaptace, identita 787
(Lucie Šmídová)
- Jan RANDÁK
*V záři rudého kalicha. Politika dějin a husitská tradice
v Československu 1948–1956* 789
(Jaroslav Šebek)
- Alfredo LAUDIERO
La Primavera di Praga e le sue stagioni. Storia e storie 793
(Jitka Máchalová)

Šimona LÖWENSTEIN (ed.)
*Evropská civilizace a její problémy, I–II. Jubilejní sborník
pro Bedřicha Loewensteina / Die europäische Zivilisation
und ihre Probleme, I–II. Festschrift für Bedřich Loewenstein* 797
(Kristina Kaiserová)

Zprávy o literatuře 801

Z vědeckého života | *Chronicle*

Nekrolog
Eva Broklová (6. března 1939 – 10. března 2020)
(Josef Tomeš) 830

Vladimír Wolf (4. února 1942 – 23. prosince 2019)
(Martin Šandera) 838

Knihy a časopisy došlé redakci 842

Výtahy z českých časopisů a sborníků 842

najde poskrovnu. Z odborné literatury využívá hlavně textů, dostupných v zahraničí (důležitou úlohu sehrávají mj. Listy Jiřího Pelikána), případně využívá knihy a edice z produkce Historického ústavu či Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd, které vznikly převážně v prvním dvacetiletí po sametové revoluci. Novější česká literatura, věnující se tématu pražského jara či následujícímu čtvrtstoletí, se v použitých zdrojích neobjevuje, což je však vzhledem k zaměření titulu na textovou analýzu celkem odpustitelné. Samotné rozbory jsou prováděny velmi pečlivě a přinášejí mnohé postřehy, které by se možná českému historikovi vzhledem k zakořenění v české tradici výkladu ani nepodařilo objevit. Laudiero dokázal postihnout drobné nuance v interpretaci, které byly ovlivňovány rozmanitými skutečnostmi.

Některému čtenáři by možná mohly chybět i další, alternativní příběhy pražského jara, jak je vnímaly osobnosti, nepatřící do okruhu bývalých reformátorů, či naopak náležející k vládní garnituře po roce 1969. Cílem autora však takovýto široký výzkum nebyl, což zdůvodnil již v samotném úvodu knihy.

Knihla Alfreda Laudiera představuje zajímavý a fundovaný pohled na proměny interpretace pražského jara v průběhu čtvrtstoletí. Sice pojednává o víceméně známých skutečnostech, ale nabízí cenné postřehy zahraničního pozorovatele, který se české problematice dlouhodobě věnuje, přesto si však zachovává potřebný kritický odstup.

Jitka Máchalová

Šimona LÖWENSTEIN (ed.)

Evropská civilizace a její problémy, I–II. Jubilejní sborník pro Bedřicha Loewensteina / Die europäische Zivilisation und ihre Probleme, I–II. Festschrift für Bedřich Loewenstein

Kulmbach, Verlagsbuchhandlung Sabat 2019, IX + 262 s., V + 281 s., ISBN 978-3-943506-60-0.

Dvousvazková kniha je jubilejním sborníkem k nedožitým devadesátinám v roce 2017 zemřelého historika Bedřicha Loewensteina. Sborník měl být vlastně výroční, bohužel se tak už nestalo. Obsahuje příspěvky dvaceti českých, německých, ale i rakouských, britských a amerických historiků a filosofů. Texty jsou rozděleny do čtyř tematických okruhů – dějepiscetví a jeho společenský význam, dějiny kultury a idejí, scesti a slepé uličky civilizace a politické a filosofické koncepty dějin. Kniha se tak alespoň částečně snaží ilustrovat odborná těžiště Bedřicha Loewensteina. V dokumentační části jsou připojeny fotografie a písemnosti z Loewensteinova života a kompletní bibliografie. Sborník je obsahově i logisticky představen editorkou knihy, historikovou dcerou, Šimonou Löwenstein. Příspěvky se ve všech okruzích v zásadě dělí na ty, jejichž autoři hledají společného jmenovatele s Bedřichem Loewensteinem, a na ty, která mu skládají poklonu spřízněnými tématy.

Bedřicha Loewensteina v jeho životě provázely de facto všechny klíčové události a fenomény 20. století, počínaje druhou světovou válkou. Ilustrativně to popsal ve vzpomínkové

úvaze „Retrospektiva. Několik úvah k vlastním osmdesátinám“.¹ To se projevilo i na jeho odborných zájmech.²

V první části knihy, vztahující se k dějepiscectví, nabídl přední německý odborník na římské dějiny Alexander Demandt přehledovou studii o relevantních kritériích antické historiografie. Demandta spojovalo s Loewensteinem nejen působení na berlínské univerzitě, ale také mnohem širší odborné a společenské angažmá. Srovnání pohledu na společné ideové momenty evropské civilizace u Leopolda Ranka a Bedřicha Loewensteina z pera Karla Heinze Metze přináší zajímavou vizi, jak se oba historikové přes desítky let rozdílného myšlení v podstatě doplňují. A také tu autor připomíná nutnost zodpovědnosti za historické dědictví.

Studie Františka Šmahela přibližuje širší i trváním relativně omezené kontakty českých historiků se školou Annales. Je zajímavé, jak přes silnou frankofilii, zřejmou od poslední třetiny 19. století, se jednalo o proces nerovnoměrný, co se týče vzájemných kontaktů. Ukazuje to i na rozdílnou úroveň a vazby jednotlivých oborů formující se české společnosti – zřetelný je příklad historiografie versus umění a literatura.

Z podkladů nálezů vídeňského správního soudu 70. a 80. let se Milan Hlavačka pokusil zformulovat obecné principy moderní občanské společnosti v českých zemích. Dílčích prací, směřujících tímto směrem, existuje již řada. Některé byly koncipovány i komparativně s vývojem v okolních zemích (například pod úhlem pohledu na církevní dějiny a sekularizaci), takže Hlavačka se vlastně pokusil o přípravu na posun cenné práce Otty Urbana „Česká společnost“ do vyšších syntetických pater. (Ostatně Hanns Haas svého času zalitoval, že bohužel nebyla napsána „Rakouská společnost“).

Miloš Havelka se vydal po stopách Loewensteinovy reflexe Tomáše Garrigue Masaryka a sledoval ji až do vyznění například v Havlově nepolitické politice, kterou ovšem vnímá jinak než Loewenstein.

Druhou kapitolu, „Kulturní dějiny, dějiny idejí“, uvedl štyrský sociolog, filosof a historik Karl Acham studií k filosofické antropologii a kulturní filosofii. Pro historika je zajímavý závěr, v němž autor upozorňuje na pokusy zprostředkovat autentickou smyslovou zkušenost. Je to inspirace, která již byla poměrně často realizována zejména v muzeích; například v Muzeu vojenských dějin v Drážďanech je možné vizuálně a auditivně vnímat, dokonce i olfaktoricky zkoumat, po čem byla cítit první světová válka.

Myšlenky nedávno zesnulého Ladislava Hejdánka o Evropě a evropanství jsou podnětné zvláště v aktuální době koronavirové, kdy náhle ožily národní zájmy, a to bohužel v té „vetešnické a handlířské“ formě. Ilustrativní je Hejdánkův popis vývoje „vzniku Evropy“ od antiky do dnešních dnů, zejména inspirativní je pak důraz na kontinuální aktivní podíl na vlastním evropanství. Studie končí pobídkou, že právě Češi mohou pro posílení evropanství využít duchovního bohatství své minulosti. Na českou tradici z hlediska ideje

1 Bedřich LOEWENSTEIN, *Retrospektiva. Několik úvah k vlastním osmdesátinám*, Dějiny – teorie – kritika 2, 2009, s. 257–272. http://www.usd.cas.cz/wp-content/uploads/BL_retrospektiva_2009.pdf (14. 5. 2020).

2 K životu a dílu B. Loewensteina srovnej Milan HLAVAČKA, *Bedřich Loewenstein (29. června 1929 – 11. května 2017)*, ČČH 115, 2017, s. 925–927.

lidských práv se zaměřil Jakub Trojan; vytvořil stručný přehled obdobných idejí od doby předhusitské po Tomáše G. Masaryka. Jeho text souzní s Hejdánkovou myšlenkou, že jeden z kořenů evropských dějin vede do Čech.

Součástí identity společnosti českých zemí bylo a je i židovství. Příspěvek k jeho složitě vlastní i společenské identifikaci od osvícenství do počátku 20. století přináší studie Wilmy Abeles Iggers. Tento oddíl knihy končí úvahou Pavla Koláře na téma, zda bylo pražské jaro dědictvím poststalinských rozporů.

Třetí oddíl sborníku zahájil historik a politolog Peter Pulzer, jenž se dlouhodobě zabývá evropským antisemitismem. Jeho příspěvek o „křišťálové noci“ s podtitulem „civilizační zlom jako autodař“ se snaží ukázat smysl „akce“ jako brutální inscenaci dehonestace Židů. Nacistický režim ovšem také chtěl postrašit zbytek obyvatelstva. Očekávání nebyla zcela naplněna: pogrom schvalovala mládež, vychovávaná v režimním duchu a staří bojovníci, zbytek obyvatelstva se zjevně opravdu vyděsil. V závěru studie autor předal pro interpretaci „jak k něčemu podobnému může dojít“ slovo Bedřichu Loewensteinovi. Ten viděl odpověď spíše než ve strukturálních výkladech v lidské nedostatečnosti.

I další text se zabývá fašizací, tentokrát druhé republiky (1938–1939). Jan Rataj zde dokazuje, že pomnichovský státní konstrukt nebyl jen nouzovým projektem, ale zkoncipoval si svou cílevědomou vlastní existenci antiliberálním záměrem a domácí kontinuitou. Rozsah jakéhosi protofašistického podhoubí za první republiky je však v Ratajově textu silně přeceněn. Autor deklaruje, že ve svých tezích vychází z Loewensteinových myšlenek o modernitě, českém liberalismu i fašismu. Lze snad připustit, že velkou roli v podpoře fašistického proudu sehrála řada dalších aspektů, zejména mezinárodních, které předcházely Mnichovu (například Pakt čtyř velmocí z roku 1934), a že tyto jevy mohly některé skupiny společnosti již tehdy vést k jistému defetismu.

Podnětná je přehledová studie Bernda Sösemanna o bariérách veřejné komunikace v diktátorských a demokratických společnostech v Evropě 20. století s jistým přesahem do aktuálního dění. Doplníme malé zamyšlení k tématu: otázku po roli mentality národů? Z vlastní zkušenosti vím, že přes v textu zmíněné optimální možnosti občanů NDR získat zprávy z „druhé strany“ byl v mnoha ohledech přehled informací ze „západu“ v Československu mnohem širší díky flexibilnějšímu přístupu zájemců o ně.

Instrumentalizaci hudby, zejména symfonických orchestrů, v politice se věnuje David Schoenbaum. Jedná se o zajímavý dílčí segment bádání amerického historika, který se mimo jiné věnuje i kulturním dějinám.

Šimona Löwenstein se zaměřila na vymezení a klíčové pojmy civilizace v pojetí Bedřicha Loewensteina, a to na pozadí jeho zdrojů i kontextu dneška. Autorka podává informativní přehled jeho základních dvou myšlenkových zdrojů: skotské morální filosofie a myšlení Emanuela Rádla a sleduje jejich další rozvinutí. Ke spíše skeptickému vyznění závěru autorky textu o osudu naší civilizace podotkneme, že snad přece jen bude mít pravdu Bedřich Loewenstein, s tím, že „... víra ve význam slova, v moc ducha, a ctihodnou evropskou tradici...“³ zvítězí.

3 B. LOEWENSTEIN, *Retrospektiva*, s. 272.

Poslední část sborníku je věnována politickým a filosofickým konceptům dějin. Příspěvky různou formou tematizují Loewensteinovo historicko-filosofické dílo. Reimer Hansen se zabývá periodizací evropských dějin, přičemž přibližuje pojem „stará Evropa (Alteuropa)“ jako nadřazený klasické periodizaci od raného středověku po modernu v duchu Loewensteinova Projektu moderny. Helmut Wagner prezentuje souhrn základních milníků mocenského fenoménu a vývoje Německa až do aktuální doby v rámci Evropské unie. I to bylo jedním z témat bádání Bedřicha Loewensteina. Názor, že suverénní evropskou budoucnost umožní pouze politická integrace evropských států, je v teoretické rovině správný, ale bohužel stále více iluzorní.

Otázka, zda má národ místo v Evropě, umožnila Miroslavu Hrochovi, přednímu odborníkovi na tuto problematiku, rozvinout široké spektrum úvah o modifikaci role národa zejména po roce 1989. Dochází k názoru, že kromě jiného v důsledku upadající humanitní vzdělanosti došlo u nás v podstatě k likvidaci sebevědomí národa jako kulturní hodnotové pospolitosti. Stať Martina Šimsy „České otázky“ nás vrací k inspiraci a pomyslné i reálné diskusi Bedřicha Loewensteina s T. G. Masarykem, Emanuelelem Rádlem, Janem Patočkou či Ladislavem Hejdánkem. Opět se objevuje základní rámec boje „o smysl českých dějin“: proti sobě stojí „bojovná filosofie“ s „reálnými českými dějinami“. Šimsa poukazuje na relativismus obého. Na závěr pak Milan Průcha prezentuje reflexi Loewensteinových úvah o pokroku.

Šimona Löwenstein v úvodu upozorňuje, že výběr autorů neprovázela selekce osobností ani témat. Všechny studie Bedřicha Loewensteina buď oslovují, popřípadě jej přímo vtahují do svého příspěvku. Většina příspěvovatelů se kromě odborné činnosti také podílí na populárněvědeckých aktivitách, popřípadě se vymezuje v aktuálních společenských problémech. Jejich úvahy bohužel nevyznívají pro naši budoucnost, zejména evropskou, příliš optimisticky.

Kristina Kaiserová

MILAN HLAVAČKA – PAVEL BEK

RINGHOFFEROVÉ

RODINA A PODNIKÁNÍ

Milan HLAVAČKA – Pavel BEK

Ringhofferové.

Rodina a podnikání

Praha, Historický ústav AV ČR 2019, 520 s.,

ISBN 978-80-7286-324-2.

Ringhofferové, jejichž předkové přišli v druhé polovině 18. století do Prahy přes Vídeň z Burgenlandu, byli mimořádně ekonomicky aktivní rodinou. Velmi rychle se etablovali ve zdejším společenském prostředí. V první a druhé generaci založili cechovní dílny. V třetí a čtvrté generaci se cechovní mistři proměnili v průmyslníky a velkostatkáře. Dosáhli značného jmění a také dědičné nobilitace. Příslušníci páté generace vytvořili koncern Ringhoffer-Tatra. Po druhé světové válce byli vydáni Sovětům a odsunuti do Rakouska. Ringhofferové vlastnili firmy, které dnes de iure již neexistují, ale z jejich podstaty a tradice žily a žijí Tatra Smíchov, Tatra Kopřivnice, Strojmetal Kamenice, Výzkumný ústav kolejových vozidel, Zámek Štiřín či Pivovar Kozel ve Velkých Popovicích.

Co má být předmětem historického zkoumání u tak živého, aktivního a mnohotvárného organismu jako je rodinná firma? Má to být rodina, podnikatelské strategie, samotná výroba, osobní záliby či kulturní, sociální a politická angažovanost podnikatelů? Podle názoru autorů monografie na takto spleťtý, živý a neustále proměnlivý předmět výzkumu existuje jediný badatelský a metodologický přístup: k uchopení takto časově, tematicky a historicko-antropologicky rozsáhlé látky je vhodný jen koncept Family business history, tedy dějiny rodinného podnikání. Ty jsou v zahraničí již značně rozvinutou, uznávanou a v poslední době i velmi dynamicky se rozvíjející disciplínou, která je velice často úzce spjata s marketingovou a propagační politikou samotných firem. Dějiny rodinného podnikání spojují zdánlivě dva nesourodé světy: rodinu a podnikání. Předmětem výzkumu Family business history je tedy interakce mezi rodinou a její ekonomickou aktivitou.

Monografie o významném pražském podnikatelském rodu Ringhofferů je koncipována do třech souběžných rovin. Tyto tři roviny psaní se vzájemně doplňují, překrývají a neustále prohlubují. Výsledným efektem by mělo být archivně podložené vědění, odhalení rodinných vztahů, nastínění ekonomických motivací jednání jednotlivých aktérů, kterými jsou především příslušníci hlavní (františkovské) ringhofferovské linie, a nakonec také nahlédnutí do originálního znění zásadních archivních pramenů, na nichž je tato monografie především založena.

Redakce

Vedoucí redaktoři | Editors-in-chief:

Jaroslav PÁNEK – Jiří PEŠEK

Výkonný redaktor | Managing Editor: Jan Slaviček

Technický redaktor | Administrative Editor: Jaroslav Novotný

Vědecká rada | Scientific Board:

Zdeněk Beneš, Václav Bůžek, Milan Hlavačka, Martin Holý, Michaela Hrubá, Tomáš Knoz, Robert Kvaček, Jiří Lach, Václav Ledvinka, Jiří Malíř, Jan Němeček, Svatava Raková, Eva Semotanová, Petr Sommer, Miroslav Šedivý, Petr Vorel, Josef Žemlička

s redakčním krubem | with Editorial Board:

Marie Buňatová, Ivan Hlaváček, Zdeněk Hojda, Miroslav Hroch, Magdaléna Pokorná, Ivan Šedivý

Mezinárodní vědecká rada | International Scientific Board:

Hugh L. Agnew (Washington), Joachim Bahlcke (Stuttgart), Detlef Brandes (Düsseldorf), Robert J. W. Evans (Oxford), Henryk Gmiterek (Lublin), Wojciech Iwańczak (Warszawa), Dušan Kováč (Bratislava), Piotr M. Majewski (Warszawa), Antoine Marès (Paris), Ralph Melville (Mainz), Nicolette Mout (Leiden), Taku Shinohara (Tokio), Thomas Winkelbauer (Wien)

Návrh obálky a typografie | Design:

Jáchym Šerých

**Vydává Historický ústav AV ČR, v. v. i. | Published by the Institute of History
of the Czech Academy of Sciences**

Adresa | Address:

Prosecká 809/76, CZ-190 00 Praha 9 – Nový Prosek. Tel.: +420 225 443 241

E-mail: cch@hiu.cas.cz

Tiskne Powerprint s. r. o., Kamýčká 751/60, Praha – Suchdol.

Přijímání objednávek | Distribution:

Distribuci předplatitelům provádí v zastoupení vydavatele Česká pošta, s. p., telefonicky na bezplatné lince 800 300 302, elektronicky na: postabo.prstc@cpost.cz, písemně na adrese: Česká pošta, s. p., oddělení periodického tisku, Olšanská 38/9, 225 99 Praha 3. Smluvní vztah mezi vydavatelem a předplatitelem se řídí všeobecnými obchodními podmínkami pro předplatitele.

Distribuce pro Slovensko:

Magnet Press, Slovakia s. r. o., Šustekova 8, P. O. Box 17,

SK-851 04 Bratislava, tel.: 01/67201931-33, fax: 02/67201930, e-mail: predplatne@press.sk

Distribution rights in all remaining areas (with the exception of the Czech Republic and Slovakia):

Kubon and Sagner, Postfach 340108,

D-80328 München, Germany, fax: 089/54218218.

Jednotlivá čísla lze zakoupit též v Knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34, Na Florenci 3, Národní 7, vše 110 00 Praha 1; nám. Svobody 13, 602 00 Brno) nebo přímo v Historickém ústavu AV ČR, v. v. i. (Prosecká 76, 190 00 Praha 9; j.kozohorska@hiu.cas.cz) či prostřednictvím distributora www.kosmas.cz.

ČČH vychází čtvrtletně | ČČH is published quarterly.

Toto číslo vyšlo v září 2020 | This issue was published in September 2020.

Cena jednotlivého výtisku 130 Kč.

ERIH – European Reference Index for the humanities (Category A – International 1); SCOPUS

<http://www.hiu.cas.cz/cs/nakladatelstvi/periodika/cesky-casopis-historicky.ep>

<http://hsozkult.geschichte.huberlin.de/zeitschriften>

<http://cejsh.icm.edu.pl>

<http://www.recensio.net/rezensionen/zeitschriften/cesky-casopis-historicky>

<http://www.proquest.com>